

BARBARA BUIJTEN

Basisboek **methodisch** **werken in het** **sociaal domein**

THEORIE, VISIE EN TOEPASSING

UITGEVERIJ
COUTINHO

Basisboek methodisch werken in het sociaal domein

Ik zie je, jij hoort mij.

Voor F. †

Basisboek methodisch werken in het sociaal domein

Theorie, visie en toepassing

Barbara Buijten

**UITGEVERIJ
COUTINHO**

bussum 2023

www.coutinho.nl/basisboekmethodischwerken

Je kunt aan de slag met het online studiemateriaal bij dit boek. Dit materiaal bestaat uit extra (reflectie)oefeningen en extra informatie in de vorm van artikelen en links.

© 2023 Uitgeverij Coutinho bv

Alle rechten voorbehouden.

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van reprografische verveelvoudigingen uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16h Auteurswet 1912 dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan Stichting Reprorecht (www.reprorecht.nl). Voor de readerregeling kan men zich wenden tot Stichting UvO (Uitgeversorganisatie voor Onderwijslicenties, www.stichting-uvo.nl). Voor het gebruik van auteursrechtelijk beschermd materiaal in knipselkranten dient men contact op te nemen met Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten Organisatie, www.stichting-pro.nl).

Uitgeverij Coutinho

Postbus 333

1400 AH Bussum

info@coutinho.nl

www.coutinho.nl

Omslag: Bart van den Tooren, Amsterdam

Noot van de uitgever

Wij hebben alle moeite gedaan om rechthebbenden van copyright te achterhalen. Personen of instanties die aanspraak maken op bepaalde rechten, wordt vriendelijk verzocht contact op te nemen met de uitgever.

ISBN: 978 90 469 0820 4

NUR: 752

Ten geleide

Sociaal werkers hebben het voorrecht om met een prachtig en uniek doel bezig te zijn: mensen tot hun recht laten komen in relatie tot hun omgeving. Dit lijkt mij meteen een verklaring waarom ons beroep leunt op en vertrekt vanuit de internationale en universele rechten van de mens. Het is bovendien de reden waarom het belang van methodisch handelen essentieel is.

Je wilt als sociaal werker bijdragen aan de levenskwaliteit en, wat mij betreft, is dat een leven dat mensen zelf van waarde achten. Een leven zoals mensen dat zelf willen vraagt om professionals die bewust stilstaan bij hun bekwaamheid door te reflecteren. Een proces van vragen stellen over wat ze doen en aansluit bij de behoefte van een ander.

Methodisch handelen is bewust, reflecterend en lerend handelen vanuit vaste patronen. Daarnaast ligt de schoonheid in het kunnen toepassen van bestaande en nieuwe vormen van kennis en kunde in situaties die daarom vragen. Of het nu om gezinnen met multiproblematiek gaat of om (risico)jongeren in de stedelijke aandachtsgebieden, in alle gevallen zorgt methodisch werken voor aansluiting bij de uniciteit van de ander. Je kunt aansluiten, omdat je als professional (wetenschappelijke) kennis, technieken en een juiste grondhouding weet te combineren. En tot de dag van vandaag maakt het mij trots om als sociaal werker iedere keer weer de behoeften en hulpvragen van de ander centraal te stellen.

Het centraal stellen van de ander en vraaggericht vertrekken vanuit ondersteuningsbehoeften kan niet zonder procesmatig en doelgericht handelen. Wanneer je gestructureerd werkt, weet de ander wat die kan verwachten. Maar ook jij, als aanstaande professional, weet of je op koers bent en aansluit bij de vooruitgang die mensen voor ogen hebben. Als er iets is wat mij nog steeds inspireert, is het het zien groeien van mensen nadat ze een beroep hebben gedaan op de methodisch onderlegde sociaal werker.

Beste aanstaande sociaal werker, als jij dit boek leest, bestaat de kans dat ik als Ambassadeur van het Nederlands Sociaal Werk jou als collega krijg. Dit boek biedt een stevige basis voor jou als aankomende professional in het sociaal werk. Het geeft een overzichtelijk beeld wat methodisch werk inhoudt en hoe je dit in de cliëntsituaties toepast. De cliënt heeft recht op een hoogwaardige dienst- en hulpverlening, waarin een methodische handelingskader een vereiste is. Een ka-

der waarin jij, als sociaal professional in staat bent om mensen te helpen ontwikkelen en te groeien, zodat ze van waarde zijn voor zichzelf en voor anderen.

Redouan el Khayari MSc

Sociaal werker van het jaar 2022

Docent/onderzoeken aan de opleiding SW van de Haagse Hogeschool

Bestuurslid Beroepsvereniging Professionals Social Work (BPSW)

Directeur van Stichting Mens In Ontwikkeling (MEION)

Voorwoord en dank

In 2020 kreeg ik de vraag een nieuw, eigentijds boek te maken over methodisch werken. In de gesprekken voorafgaand aan het schrijven ben ik op zoek gegaan naar wat voor de studenten absoluut essentieel is hierover te weten, te kennen en te kunnen. Maar ook, wat kan de student daarna nog oefenen, experimenteren en ervaren, waardoor de basis van methodisch werken echt bij de student gaat horen? Ik heb getracht in het boek zo veel mogelijk in gesprek met de student te gaan. Ik heb geprobeerd weg te blijven van de niet-exacte wetenschap, maar uit te leggen, te herhalen en nog een keer uit te leggen, met de student en beginnend beroepsbeoefenaar in gedachten.

Het boek *Basismodel voor methodische hulp- en dienstverlening in het sociaal werk* (2014) van Ad Snellen heeft mij als docent maatschappelijk werk & dienstverlening bij Hogeschool Inholland in Amsterdam het meest geïnspireerd om tot de kern te komen van het beroep sociaal professional. In het boek is altijd weer iets nieuws te ontdekken. Jaar in jaar uit heb ik het basismodel aan studenten uitgelegd, toegelicht en met voorbeelden doen leven. In mijn lessen legde ik, naast het fasegericht werken, de focus op het ontwikkelen van een visie. Voor studenten en aankomende beroepsbeoefenaren was het niet altijd gemakkelijk om antwoorden te formuleren op vragen als: 'Hoe zie jij jouw werk, wat wil je bijdragen, wat is je visie en hoe verhoudt jouw visie zich tot de standaarden in het beroep?' Ik wilde de studenten uitdagen om kritisch en tegelijkertijd zorgzaam te kijken naar hun belangrijkste waarden en drijfveren. Het waren mooie gesprekken.

Ik dank Uitgeverij Coutinho, Casper Beekman en Jennifer Obdam voor het vertrouwen en het enthousiasme. Bijzondere dank voor Theo Hoek, methodiekdocent en supervisor en – als grote steun – een mentor; zonder zijn onophoudelijke motivatie was het nooit gelukt. Speciale dank aan Indira Huliselan. Zij is met haar kritische vragen en scherpe blik van grote betekenis geweest tijdens het schrijven van de hoofdstukken. Mijn dank gaat naar Noah Huliselan voor inspiratie tijdens de autoritten over niet te stoppen creativiteit en je dromen waarmaken. Ik dank Gerard Vernooy voor het meedenken bij de start van de hoofdstukken, Stien Postma, collega en methodiekcoach bij de penitentiaire inrichting in Ter Apel, voor de urenlange brainstormsessies over methodiek en methodisch werken en ons geweldige avontuur aldaar. Ik dank mijn grootste bron: de studenten met wie ik heb mogen werken. Ik dank Stephanie Stapper, persoonlijk begeleider bij Ipse de Bruggen voor haar hulp en Eva Vervaart, student Social Work bij Hogeschool Lei-

den, die alles voor elkaar krijgt. Mijn dank gaat uit naar Steven Hendriks, die mij vleugels gaf in de afronding van het boek.

Ik draag dit boek op aan Chiara de Graaff, moeder en maatschappelijk werker, met wie ik nog steeds de allermooiste gesprekken kan hebben over het geweldige beroep van de sociaal professional.

Mijn dank is groot.

Barbara Buijten
Voorjaar 2023

Inhoud

Inleiding	15
Deel I Oriëntatie op methodisch werken	21
1 Het sociaal domein	23
1.1 Sociaal werk, psychosociale hulpverlening en maatschappelijke context	23
1.1.1 Sociaal werk	23
1.1.2 Decentralisatie	24
1.1.3 Sociaal werk: kernfunctie en taken	27
1.1.4 De sociaal professional	30
1.2 Signaleren, agenderen en preventie	35
1.3 Andere vormen van hulpverlening in het sociaal domein	38
1.3.1 Beroepsrichtingen	38
1.3.2 Geestelijke gezondheidszorg en psychologische hulp	40
1.4 Doelgroepen	41
1.5 Methodisch werken in het sociaal domein	44
1.6 De positionering van sociaal werk in onze samenleving	45
1.6.1 Maatschappelijke visie op sociaal werk	46
1.6.2 Het begrip 'sociaal werk': betekenissen	47
2 Hulpverlenen	49
2.1 Verwachtingen, rollen en functies	49
2.1.1 Verwachtingen	49
2.1.2 Sociaal en professioneel netwerk	50
2.2 Het belang van sociaal werk en hulpverlenen	51
2.3 Hulp bieden op verschillende niveaus	53
2.3.1 Hulp op persoonsniveau	54
2.3.2 Hulp op omgevingsniveau	57
2.3.3 Hulp op maatschappelijk niveau	59
2.4 Wederkerigheid in het hulpverleningsproces	60
2.4.1 Transactionele Analyse (TA)	60
2.4.2 Positie als sociaal professional en cliënt	62
2.4.3 Oplossingsgericht werken	65
2.5 Soorten hulpverlening	67

3	Methodisch werken	73
3.1	De opzet van methodisch werken	73
3.2	Fasen in het methodisch werken	78
3.2.1	Startfase	78
3.2.2	Onderzoeksfase en planning	80
3.2.3	Actiefase	83
3.2.4	Afrondingsfase	86
3.3	Het communicatiemodel van Watzlawick	87
3.3.1	Axioma 1: de onmogelijkheid om niet te communiceren	87
3.3.2	Axioma 2: inhouds- en betrekkningsniveau van de communicatie	89
3.3.3	Axioma 3: de interpunctie van de loop van de gebeurtenissen	90
3.3.4	Axioma 4: communicatie is digitaal en analoog	91
3.3.5	Axioma 5: symmetrische en complementaire interactie	92
3.4	Methodisch werken in groepen	93
Deel II	Kennis over methodisch werken	99
4	Theorieën in het methodisch werken	101
4.1	Verschillende stromingen in de psychologie	101
4.1.1	Het biologische perspectief	102
4.1.2	Het behavioristische perspectief	104
4.1.3	Het cognitieve perspectief	108
4.1.4	Het psychodynamische perspectief	110
4.1.5	Het humanistische perspectief	113
4.1.6	Het socioculturele perspectief	116
5	Visie	123
5.1	Visie, mensbeelden en waardeaders	124
5.1.1	Hoe vorm je een visie?	125
5.2	Het nature-nurturededebat	128
5.3	Waarden en normen	130
5.3.1	Normoverschrijdend gedrag	132
5.3.2	Maatschappelijke veranderingen	133
5.4	Beroepshouding	134
5.4.1	Rollen	136
5.5	Gespreksvaardigheden in het methodisch werken	139

6 Methodisch maatwerk	147
6.1 Omgaan met dilemma's	147
6.1.1 Dilemmareflectie	149
6.2 De aanpak in het signaleren	151
6.2.1 Methodisch signaleren	153
6.3 Preventief werken	156
6.4 Vraaggericht werken	158
6.5 Voorbeelden van methodisch maatwerk	159
6.5.1 Gezinnen en jeugdigen – jeugdhulp	160
6.5.2 Intensieve ambulante gezinsbegeleiding (IAG)	161
6.5.3 Leven in armoede	163
6.5.4 Bemoeizorg	165
6.6 Intervenieren	166

Deel III Toepassing van methodisch werken	171
--	-----

7 Het basismodel voor methodisch werken	173
7.1 Stapsgewijze aanpak	175
7.2 De startfase	177
7.2.1 De stap naar hulp	177
7.2.2 Start van de hulpverlening	178
7.2.3 Motivatie: de piramide van Maslow	181
7.2.4 Je eigen motivatie	183
7.3 De onderzoeksfase en planning	184
7.3.1 De onderzoeksfase	185
7.3.2 Doelen formuleren	188
7.3.3 Acties formuleren en een planning maken	188
7.4 De actiefase	189
7.4.1 Oefenen met nieuw gedrag	190
7.4.2 Weerzin en weerstand	191
7.5 De afrondingsfase	192
7.5.1 Effectiviteit	192
7.5.2 Reflecteren	193
7.5.3 Evalueren	194
7.5.4 Rapporteren	195
7.5.5 Verantwoording	196

8 De startfase	199
8.1 Kennismaken en contact	199
8.1.1 Contact	200
8.2 Vertrouwen en veiligheid bieden	203
8.3 Erkennen en herkennen van de persoon	207
8.3.1 Betrokkenheid en empathie	207
8.3.2 Empathische basishouding	209
8.4 Probleem verkennen: verzamelen van informatie	210
8.5 Behoeft in kaart brengen en prioriteiten stellen	212
8.6 Motivatie	214
8.6.1 Gebrek aan motivatie	216
9 De onderzoeksfase en planning	219
9.1 Onderzoeken en analyseren van het probleem	219
9.1.1 Leefgebieden	219
9.1.2 Balansmodel	221
9.1.3 Verschillende posities	223
9.1.4 De vraag achter de vraag	224
9.1.5 Prioriteren	225
9.1.6 Urgentie	226
9.1.7 Spanningsveld	227
9.2 Vaststellen probleem, de hulpvraag in kaart brengen en doelen opstellen	227
9.2.1 Doelen	228
9.3 Acties formuleren en een planning maken	229
9.4 Het vraaggesprek	231
9.4.1 Open vragen	232
9.4.2 Directe of indirecte vragen	235
9.4.3 De waarom-vraag	237
9.4.4 Culturele aspecten in de vraagstelling	238
9.4.5 Concretiseren	240

10 De actiefase	243
10.1 Aanpakken en acties uitvoeren	243
10.1.1 Begeleiden en ondersteunen	243
10.1.2 Acties en doen	244
10.1.3 Planmatig en systematisch	246
10.1.4 Timing	247
10.1.5 Psycho-educatie	248
10.2 Nieuw gedrag aanleren	249
10.2.1 Cirkel van gedragsverandering	250
10.2.2 Motiverende gespreksvoering	252
10.2.3 Leerstijlen van Kolb	255
10.3 Omgaan met weerzin en weerstand	257
10.3.1 Omgaan met conflicten	260
10.3.2 Vaardigheden voor omgaan met een conflict	261
10.3.3 Geweldloos communiceren	262
 11 De afrondingsfase	267
11.1 Evalueren	267
11.1.1 Zelfstandigheid en zelfvertrouwen	269
11.1.2 Einde hulpverleningscontact	270
11.2 Rapportage	272
11.2.1 Opbouw van een rapportage	274
11.2.2 Objectief of subjectief?	275
11.3 Reflectie op de hulpverlening	277
11.4 Zelfreflectie	281
11.4.1 Supervisie	284
11.4.2 Intervisie	286
 Literatuur	287
Register	301
Over de auteur	311

Inleiding

Dit boek, *Basisboek methodisch werken in het sociaal domein*, geeft jou als aankomend sociaal professional een toegankelijke en actuele inzage in het methodisch werken binnen het sociaal domein. Zoals Spierts et al. (2017) uitleggen in het boek *De brede basis van het sociaal werk*, gaat het er in het sociaal werk niet alleen om dat je weet wat je als sociaal professional wilt bereiken, maar vooral dat je leert hoe je dat moet doen.

In de nieuwe opleidingsprogramma's van hogescholen in Nederland zijn 'oude' opleidingen als Sociaal Pedagogische Hulpverlening (SPH), Maatschappelijk Werk en Dienstverlening (MWD) en Culturele en Maatschappelijke Vorming (CMV) in 2017 samengevoegd tot één opleiding: Social Work. Deze opleiding Social Work representeert zo veel mogelijk de huidige maatschappelijke ontwikkelingen en inzichten die voor het werk noodzakelijk zijn.

Een veranderende samenleving

Onze huidige samenleving maakt een grote verandering door. We zien ontwikkelingen als individualisme en polarisatie steeds meer toenemen. Tegelijkertijd lijkt er een behoefte aan nuancering op talloze gebieden, bijvoorbeeld op het gebied van collectiviteit, gemeenschapszin en zorg voor elkaar. In het sociaal werk worden deze maatschappelijke trends en veranderingen het snelst zichtbaar en voelbaar.

De dynamische en veranderende samenleving vraagt om vakliteratuur waarin studenten Social Work zich kunnen herkennen, die voor de studenten geschreven is en die het werken in het beroep waarvoor zij gekozen hebben verheldert en toegankelijk maakt. Literatuur die uitnodigt tot nadenken en die het debat over het belang van het beroep verstevigt.

Het is belangrijk de literatuur als houvast te herijken, te vernieuwen en aan te laten sluiten op de nieuwe generatie sociaal professionals – te beginnen met een nieuw standaardwerk voor methodisch werken in het sociaal domein. Dit boek, *Basisboek methodisch werken in het sociaal domein*, wordt gepresenteerd als een basis waarmee de sociaal professional direct aan de slag kan.

De sociaal professional werkt samen met de cliënt en met mensen uit meerdere disciplines aan een vooraf bepaald gewenst resultaat en is daarmee deel van een groter geheel. Dit groter geheel kun je vergelijken met een zwerm vogels (zoals te zien is op het omslag) waarbinnen een bepaalde dynamiek en een vaste structuur heersen. Deze vaste structuur biedt houvast; je kunt met elkaar afstemmen en je streeft hetzelfde doel na. Het sociaal werk is niet statisch. Het is levendig en

boeiend en geen dag is hetzelfde. Het is onderhevig aan onder- en bovenstromen waarin maatschappelijke invloeden en de actualiteit een grote rol spelen. Werken als sociaal professional in het sociaal domein betekent op zodanige wijze kunnen aansluiten op voorgaande aspecten dat alle vogels in de zwerm tot hun recht kunnen komen. Inclusief jijzelf.

Karakter van het boek

In het boek worden de belangrijkste aspecten van het methodisch werken uiteengezet en het laat zien dat specifieke methodieken een keuze zijn in de toepassing van het sociaal werk. Het boek beoogt een gedegen basis te zijn waarmee de (aan komende) sociaal professional zorgvuldig en verantwoord het werk kan uitvoeren, ongeacht doelgroep of werkgebied.

Model methodisch werken

De sociaal professional leert in dit boek hoe een model van methodisch werken wordt opgebouwd. Een overkoepelend model biedt een plaats aan combinaties van verschillende benaderingen en methodieken. De uitleg moet zo toegankelijk mogelijk zijn voor de lezer. Dat wil zeggen dat het boek een heldere en concrete schrijfstijl heeft, naar de student toe geschreven, zodat het begrijpelijk is en in meerdere studie jaren kan worden gebruikt. Het sluit aan op de actuele maatschappelijke ontwikkelingen en geeft voorbeelden die vandaag de dag voor iedere student herkenbaar zijn. Het boek legt zich minder vast op de verschillende opleidingsprofielen, zodat het ook kan worden ingezet als de opleidingen de curricula willen aanpassen of hieraan toevoegingen willen doen.

Het boek richt zich op het generieke karakter van het sociaal werk, waarbij het algemene methodische werk vooropstaat. Tegelijkertijd kan het gebruikt worden voor het specifieke deel van het werk, zoals bij doelgroepbenadering, een thematische benadering of een benadering vanuit een bepaalde sector. Het boek is geïnspireerd op het basismodel van Ad Snellen (2014) en gecombineerd met een duidelijke eigen 'kleur': die van de cliënt- en relatiegerichte manier van werken. Daardoor krijgt het een heldere, toegankelijke en eigentijdse signatuur.

Het relationele deel van methodisch werken

Uit meerdere bronnen komt naar voren dat een methode of een specifieke techniek weinig verschil maakt voor de (langetermijn)effecten van hulpverlening. Je zou zelfs kunnen concluderen dat methoden maar vijftig procent van het hulpresultaat vertegenwoordigen (De Mönnink, 2016). Gebleken is dat de cliënt, de sociaal professional en de (samen)werkrelatie, de zogenoemde *common factors*, veel meer invloed hebben op de werkzaamheid van de geboden hulp of zorg (De

Vries, 2010). Dit relationele deel van het methodisch werken heb ik nader belicht in de boeken *Relatiegerichte begeleiding* (2017) en *Relatiegerichte zorg* (2021).

In het boek *Basisboek methodisch werken in het sociaal domein* zullen de relatie-opbouw en hoe deze vorm te geven belangrijke onderdelen vormen van de methodische werkwijze. In de huidige literatuur over methodisch werken gaat het veelal om het activeren van het probleemoplossend en zelfhelend vermogen van de cliënt om zodoende de zelfredzaamheid te kunnen bevorderen. Dit boek richt zich op samenwerken met de cliënt, samen optrekken en er actief en present voor iemand zijn. Deze accenten – samenwerken en het present zijn – zullen worden verweven in de objectivering van de methodische werkwijze die in elke vorm van hulpverlening eenzelfde route kent.

In verschillende nieuwe overheidsprogramma's voor zorg en welzijn worden de behoefte en de wens van de cliënten en hun naasten genoemd als uitgangspunten voor goede zorg en ondersteuning. Sociaal professionals helpen cliënten om hun eigen leven te kunnen leiden. Zij hebben aandacht en begrip voor hun cliënten en houden zo veel mogelijk rekening met wat hun cliënten gewend zijn. De focus ligt op het vraagstuk van de cliënten en op hun behoefte, gekoppeld aan het maatschappelijke deel van de situatie waarin de cliënten zich bevinden. Dit boek geeft antwoord op de vraag hoe je als (aankomende) sociaal professional op een methodische wijze hierop kunt aansluiten.

Doel van het boek

Het doel van het boek is om helder, eigentijds en actueel te kunnen inspelen op het methodisch werken in de verschillende sociaalwerkpraktijken van nu. De nadruk ligt vooral op de kwaliteit van de relatie om aan te geven dat een goede relatie de werking van andere factoren mogelijk maakt (Snellen, 2014). De problemen worden vaak niet zomaar opgelost, zelfredzaamheid is niet in korte tijd aan te leren en succesverhalen liggen vaker niet dan wel voor de hand. Sociaal professionals hebben een heldere en toegankelijke leidraad nodig waarmee zij hun werk kunnen uitvoeren.

Met dit boek krijgt een nieuwe generatie studenten een methodische basis aangereikt waarmee ze op elk gebied van cliëntondersteuning kunnen werken. Tevens worden nieuwe inzichten van deze tijd over methodisch werken geïntegreerd en gepresenteerd en worden de lezers uitgedaagd na te denken over visies, uitgangspunten en de effectiviteit van geboden hulp. De lezers wordt gevraagd om hun eigen ideeën toe te lichten en tegelijkertijd kritisch te bezien. Uitgangspunt in het boek is de menselijke maat in plaats van het automatisch volgen van protocollen en beleidsafspraken. Het gaat over het spanningsveld tussen mensge-

richt werken, persoonsgerichte hulpverlening, maatschappelijke betrokkenheid en wat de samenleving als hulpverlening voor zich ziet.

Het model biedt een stevig kader van waaruit gewerkt kan worden. Sociaal professionals doen nooit ‘zomaar’ iets. Ze beogen met hun werk verbeteringen aan te brengen in de kwaliteit van leven van een individu of van groepen binnen de samenleving (Spierts et al., 2017). Methodisch werken is een vorm van professioneel werken en het boek voorziet de aankomende sociaal professional van de kaders en handvatten.

Doelgroep

Het boek is primair bedoeld voor de hbo-student in de bachelor Social Work binnen het domein zorg en welzijn. Het boek kan worden gebruikt door andere (aankomende) beroepsbeoefenaren in de zorg- en hulpverlenende beroepen, zoals maatschappelijk begeleiders, coaches, counselors en ambulante werkers. Het boek is geschikt voor zelfstudie en voor het werken in de opleidingsgroepen. Begeleiding van de studenten door de opleider is echter wenselijk om met het boek te kunnen werken en de houdingsaspecten en gespreksvaardigheden verder te kunnen ontwikkelen.

Het referentiekader

In deze tijd van individualisering en privatisering wordt er binnen het domein van zorg en welzijn grote waarde gehecht aan het maatschappelijk belang van zelfredzaam zijn. De cliënt moet in een korte tijd weer zelfstandig – en met behulp van het eigen netwerk – kunnen functioneren. Het zelfoplossend vermogen moet, als dit mogelijk is, in korte tijd worden geactiveerd en de cliënt moet zelf ‘aan de slag’ en ‘meedoen’. Veel doelen van betrokken organisaties zijn hier grotendeels op afgestemd. Tegelijkertijd zien we dat het begrip ‘zelfredzaamheid’ in een aantal gevallen zijn doel mist, bijvoorbeeld bij cliëntgroepen die in meerdere mate afhankelijk zijn van de zorg van anderen. Het is daarom belangrijk dat de aankomende sociaal professionals leren grip te krijgen op de achterliggende visie van het eigen handelen. Ze maken onderscheid tussen theorie en kennis, maatschappelijke trends en ontwikkelingen aan de ene kant, en aan de andere kant wordt gekeken naar de waarden, normen, opvattingen (de eigen gekleurde bril) en affiniteiten in het eigen referentiekader.

Inhoud

Het boek start met deel I ‘Oriëntatie op methodisch werken’: het sociaal domein (hoofdstuk 1), hulpverlening (hoofdstuk 2) en methodisch werken (hoofdstuk 3). In deel II ‘Kennis over methodisch werken’ gaat het boek in op theorieën die ten grondslag liggen aan de begeleiding van cliënten (hoofdstuk 4). Hoofdstuk 5 gaat

over het ontwikkelen van een visie en in hoofdstuk 6 wordt gesproken over het methodisch maatwerk; dit laat zien welke vormen van maatwerk binnen het sociaal domein het meest relevant zijn.

Deel III 'Toepassing van methodisch werken' start met het algemene model voor methodisch werken (hoofdstuk 7). In de hoofdstukken erna zullen de verschillende fasen en stappen worden uitgewerkt. Hoofdstuk 8 behandelt de startfase, hoofdstuk 9 de onderzoeksfase, hoofdstuk 10 de actiefase en planning en hoofdstuk 11 de afrondingsfase. Dit laatste hoofdstuk zal het reflecteren en het evalueren door de aankomend sociaal professional aanmoedigen door het eigen werk kritisch en blijvend te onderzoeken.

In het boek wordt een overzicht gegeven van de kenmerken van het methodisch werken in het sociaal domein. Het gaat om doelgericht en planmatig werken via een bepaalde systematiek. Hierbij wordt rekening gehouden met de effectiviteit van de stapsgewijze aanpak. Methodisch werken heeft oog voor het proces en is vraaggericht. Het handelen door de sociaal professional is bewust en wordt bepaald aan de hand van een strategiebepaling, waarin de sociaal professional samen met de cliënt optrekt. De aankomend sociaal professional zal deze manier van werken na bestudering en beoefening internaliseren om daar vervolgens op te kunnen variëren en flexibiliseren.

Naast de theorie en de kennisoverdracht wordt er vooral geïnstrueerd op de vragen: Waarbij voel je je als professional het meest thuis? Hoe komt dat? En wat kun je bijdragen? Maar ook: ben je in staat af te wijken van de regels als de situatie daarom vraagt? Dit boek behandelt ook omgangsvormen en zorgvuldige gespreksvoering in de hulpverlening. Het gaat in op je bewust worden van jou als persoon in de rol van sociaal professional en wat jij kunt bieden aan de ander. Communicatieve vaardigheden in het hulpverleningsgesprek, houdingsaspecten als aandachtigheid, de tijd nemen voor de cliënt, ruimte scheppen en samen optrekken, zijn hierbij van essentieel belang.

In het boek wordt zo veel mogelijk geïntegreerd gewerkt. Dit betekent dat er geen aparte hoofdstukken zijn voor bijvoorbeeld gespreksvaardigheden of houdingsaspecten van de sociaal professional, maar dat de vaardigheden en houding per fase worden beschreven en steeds wordt uitgelegd hoe je deze vaardigheden kunt toepassen. Op verschillende wijzen worden hier voorbeelden en oefeningen bij gegeven.

Online studiemateriaal

Op www.coutinho.nl/basisboekmethodischwerken vind je het online studiemateriaal bij dit boek. Dit materiaal bestaat uit:

- extra (reflectie)oefeningen die inzicht geven in het methodisch handelen van de aankomende beroepsbeoefenaar;
- extra informatie in de vorm van artikelen en links die bijdragen aan de verheldering van het methodisch werken binnen het sociaal domein.

Docenten kunnen powerpoints per hoofdstuk aanvragen waarmee ze de hoofdstukken uit het boek in de lessen of op praktijkdagen kunnen presenteren.

NB Omwille van de leesbaarheid worden de termen 'cliënt' of 'cliënten' gebruikt om de rollen te definiëren. Cliënten, mensen en personen worden door elkaar gebruikt en zijn inwisselbaar.

Deel I

Oriëntatie op methodisch werken

1 Het sociaal domein

Dit eerste hoofdstuk is een introductie op het werken in het sociaal domein. In dit hoofdstuk zal een beschrijving worden gegeven van het sociaal werk en de sociaal professional en wordt het begrip 'psychosociale hulpverlening' toegelicht. Tevens komt aan de orde: wat is de plaats van signalering in het sociaal werk en hoe kun je preventief werken? In het hoofdstuk wordt dus dieper ingegaan op waar jij als sociaal professional mee te maken hebt. Met welke groepen mensen werk je? Wat is je doelgroep? Hoe werk je samen, bijvoorbeeld met het netwerk van de cliënt en/of met andere professionals? We kijken naar betekenissen van maatschappelijke behoeften, zoals het terugdringen van armoede onder kwetsbare mensen of de woningnood onder jongeren, hun achtergronden en hoe dit van invloed is op jouw werk.

1.1 Sociaal werk, psychosociale hulpverlening en maatschappelijke context

1.1.1 Sociaal werk

Vanaf 2015 is het begrip 'sociaal werk' in gebruik geraakt ter vervanging van termen als 'welzijn en maatschappelijke dienstverlening' en 'maatschappelijk werk'. De term 'sociaal werk' is ontleend aan de internationaal gebruikte term *social work*. Sociaal werk is niet één beroep, maar een verzameling van beroepen en functies die inhoudelijk verwant zijn met elkaar (Sociaal Werk Nederland, 2021).

Sociaal professionals ondersteunen mensen in een achterstandpositie of mensen die problemen ervaren in het dagelijks functioneren, zowel individueel als collectief. Dit doen ze onder andere door te kijken naar iemands eigen mogelijkheden, bijvoorbeeld door te vragen: 'Hoe zou jij jouw ideale situatie voor je zien?', 'Wat is jouw kracht?' en 'Hoe zou je dit kunnen inzetten?' Sociaal professionals ondersteunen door mensen zich bewust te laten worden van hun talenten en hen te helpen zichzelf te ontwikkelen. Ook zullen sociaal professionals het contact met het (sociale) netwerk zo veel mogelijk stimuleren, om zodoende de kwaliteit van (sociale) netwerken te vergroten en mensen te motiveren hun leef-situatie te verbeteren en/of veranderen (Sociaal Werk Nederland, 2021).

Social casework

Het sociaal werk kent een lange geschiedenis. Sociaal werk verwijst naar het *social casework* dat eind negentiende eeuw in de Verenigde Staten ontstaat. Twee

grondleggers zijn Jane Addams en Mary Richmond. Jane Addams richt in Chicago in 1889 het zogenoemde Hull House op. Het Hull House doet interventies op het gebied van cultuur, volwassenvorming, vrijetijdsbesteding voor kinderen en jongeren. De interventies richten zich op het verbeteren van armoede, sociale rechten en huisvesting. Met een buurtgerichte aanpak worden sociale acties opgezet rond thema's als slavernij, schoolplicht, stemrecht en huisvesting. Mary Richmond schrijft hierover een stuk ('Social diagnosis', 1917) en zet later in 1922 de term *social reform* op de kaart als onderdeel van het social work. Ze omschrijft dit als: 'het signaleren van sociale misstanden en het streven naar betere sociale wetgeving binnen een samenleving' (Hermans, 2014).

Sociaal werk in Nederland

Hoewel de Nederlandse term 'sociaal werk' dus nog niet zo lang bekend is, zijn we er al sinds de middeleeuwen mee bezig. Een belangrijke stap was het Concilie van Tours in 567, uitgevaardigd onder Paus Johannes III, waarin werd voorgeschreven dat elke lokale gemeenschap de eigen armen en behoeftigen moest voeden (Canon sociaal werk Nederland, 2019). Vanaf deze periode worden steeds meer particuliere initiatieven opgezet voor armenzorg en volksofvoeding om sociale ongelijkheid te verkleinen. Kerken houden zich bezig met liefdadigheidsactiviteiten als het uitdelen van voedsel. Vanaf 1122 zijn er gasthuizen en vanaf de dertiende eeuw opvangvoorzieningen voor zwervers en daklozen. Voor psychiatrische patiënten wordt in 1422 het eerste zogenoemde 'dolhuis' geopend. Deze voorzieningen zijn in veel gevallen op initiatief van burgers die zich verenigen in broederschappen, verenigingen en fondsen. Deze burgers worden geïnspireerd door de christelijke waarden van naastenliefde en barmhartigheid. Eind negentiende eeuw slaat de Nederlandse armenzorg een nieuwe richting in, die de nadruk legt op onderzoek, persoonlijke begeleiding en toeleiding naar arbeid. In Amsterdam wordt in 1899 een stichting opgericht die een tweejarige opleiding biedt voor sociale arbeid. Met de opleiding heeft Nederland een primeur; het markeert het begin van de professionalisering in het sociaal werk. In de tweede helft van de twintigste eeuw komt er meer landelijke overheidssteun voor het sociaal werk. Sociale opleidingen worden geprofessionaliseerd en ook globaal verstevigt het maatschappelijk werk binnen onze samenleving (Van der Linde, 2013).

1.1.2 Decentralisatie

In deze paragraaf wordt een sprong in de tijd gemaakt. In 2015 stuurt de overheid aan op een belangrijke verschuiving van taken en verantwoordelijkheden. Vanaf dat jaar besluit de overheid te decentraliseren. Was de financiering en uitvoering van de maatschappelijke hulp- en dienstverlening eerst grotendeels een landelij-